

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 821.161.2.09

Оксана ВЕРТИПОРОХ

**МИСТЕЦТВО РОЗУМІННЯ І ЧИТАННЯ.
РОЗДУМИ НАД КНИГОЮ Т.ФОСТЕРА
«МИСТЕЦТВО ЧИТАННЯ: ЯК РОЗУМІТИ КНИГИ»
Фостер Т. Искусство чтения: как понимать книги / Томас
Фостер ; пер. с англ. Марии Сухотиной. — М. :
Манн, Иванов и Фербер, 2015. — 292 с.**

Поняття читання і розуміння художнього тексту є актуальним питанням сьогочасної гуманітарної науки. Можна знайти багато цікавого аналітичного й популярного літературознавства про цю проблему. Однією з таких книг є студія професора літератури Томаса Фостера, котрий розповідає про те, як потрібно розуміти особливу мову літератури, наповнену символами, підтекстами, паралелями і взаємозв'язками. На прикладі творчості класиків, відомих кожному, – В.Шекспіра, Й.Гете, Ф.Достоевського, Е.Оруелла, Е.Хемінгуея, М.Набокова та багатьох інших, – автор навчає нас бачити те, що приховане, що закодоване між рядками художнього твору. Ця книга – незамінна для всіх книголюбів, котрі бажають розуміти літературні тексти глибше. А також для тих, хто професійно пов'язаний з літературою, – письменників-початківців, журналістів, філологів загалом, літературних критиків. І думається, така книга якраз на часі, оскільки сучасний читач-реципієнт настільки занурений в круговерть інформаційного хаосу, що досить важко розуміти інколи звичні речі, а ще гірше – піддаватись інформаційному обману та маніпуляції. Інтерпретація сучасних текстів є відтак проблемним питанням.

У мові літератури, відзначає культуролог, зазвичай існує певний перелік правил і умовностей. Але постає проблема, як віднайти й усвідомити основні концепти, без яких книжку не зрозуміти? Автор відповідає: без кінця практикуватися, себто постійно читати. Недосвідчений читач сприймає книгу на емоційному рівні. Літературознавець також може сприймати художній текст емоційно, але в нього відразу ж виникне питання: чи знайомий мені цей сюжет, де я раніше і в якого автора його зустрічав?

Т. Фостер вказує на три аспекти фахового процесу читання та інтерпретації: Спогади. Символи. Паралелі. Ці три головні пункти відрізняють професійного читача від усіх інших. «Ми, літературознавці, – відзначає вчений, – скрізь бачимо символи». Фройд «читав» своїх пацієнтів, як читають книги. Автор наводить сюжети типових романів, які легко розкодовуються. Іноді ми думаємо, що в літературу прийшов «застій», тобто є типові сюжети, герої, але в літературу вриваються нові автори і, перевернувши все з ніг на голову, нагадують читачам і критикам про неправдивість їхніх думок. До цієї думки слід додати спостереження над сучасною ситуацією в українській літературі, коли сьогочасна активність мистецького пласту свідчить про певну культурну революцію та формування нових смислів (адже після 90-х сформувався думку про те, що постмодернізм з його повторами й самоповторами, компіляцією, неможливістю віднайти щось нове заповнив усю українську літературу). Важливо те, що українська література останніх десятиліть відзначається появою художніх текстів, які свідчать про активний пошук митцями нових тем, засобів виразності, жанрових модифікацій задля того, щоб показати глобальні проблеми сучасного світу, екзистенцію людини під час тотальних змін (М.Дочинець, В.Лис, С.Андрухович, Г.Пагутяк, С.Жадан, Ю.Винничук та ін.).

Автор книги пояснює, що в літературі митці часто використовують різні символічні образи, скажімо, образи потойбічних сил, щоб зацікавити читача, а насправді такі тексти презентують глибокі контекстуальні рівні. І, справді, тут на думку приходять мій досвід читання й розуміння роману су-

часної української письменниці Галини Пагутяк «Слуга з Добромилля». У книзі розповідається, з одного боку, про життєві перипетії дхампіра – сина вампіра і відьми, котрий проживає довгі роки і намагається пізнати свою сутність – чого в ньому більше: від Сатани чи від Бога? А з іншого боку, йдеться про одвічну боротьбу добра і зла та ще й на національному тлі: на якому ж роздоріжжі опинилися українці?

І все ж, коли береш книгу, відзначає автор, варто пам'ятати: абсолютно нових і цілком самобутніх текстів просто не буває. Адже, як говорив канадський літературознавець Нортроп Фрай, «література виростає з літератури». Якщо вдумливо читати, помічаєш загальні схеми, архетипи, наскрізні теми та образи. Але це так само, як і з крапками на аркуші паперу, які потрібно з'єднати, щоб вийшов малюнок. Треба навчитися бачити, щоб поєднати крапки, і бачити, щоб розуміти загальні схеми. І коли ми читаємо текст, то розуміємо, де раніше зустрічали той чи інший мотив, героїв, – їхні вчинки. Сюжети виростають з інших сюжетів, вірші – з інших віршів. Діалог між давніми і новими книгами відбувається повсякчас і на різних рівнях. Звідси – досвід читання і розуміння стає глибшим і багатшим, в тексті виявляються різні рівні сенсу, причому читач навіть не завжди усвідомлює, як їх багато. Чим чіткіше ми пам'ятаємо, що будь-яка книга веде розмову з іншими книгами, тим більше паралелей і відповідностей кидається в очі і тим жвавішим стає для нас текст. Дуже часто автори використовують у своїх творах світові мотиви: шекспірівські, біблійні, а найбільше можемо спостерігати і проводити паралелі до фольклорних текстів, усної народної творчості. Читацька уява повинна бути полем, де одна творча сутність зустрічається з іншою. Наприклад, у світовій культурі і літературі мрія про політ обігрується з незапам'ятних часів. Автор відзначає, що мало що з грецької міфології приголомшує уяву сильніше, ніж історія Дедала та Ікара: батько-винахідник намагається врятувати сина від влади тирана і від власного творіння (лабіринту), вигадуючи щось ще більш дивне; син відкидає мудру батьківська пораду через юнацький максималізм; за необережність він платить життям, впавши з неймовірної висоти; батько

розчавлений горем. Так, продовжує автор, інші культури теж зачаровані стихією повітря. Тоні Моррісон викладає міф про крилатих африканців; у пантеоні ацтеків є вельми могутній бог Кетцалькоатль, змальований у вигляді змія з крилами. Багато християн вважають, що після прибуття в рай праведники отримують крила й арфу, символи польоту і співу – талантів, властивих птахам, але непригаманним людям. В Євангелії Сатана спокушає польотом Христа: пропонує йому кинутися з кручі і здійснитися, щоб довести свою божественну сутність.

Взагалі, простір довкола героя, акцентує дослідник, допомагає не тільки розкрити, але й іноді зовсім змінити його характер. Географія часто відіграє особливу роль у побудові літературного сюжету. Літературний пейзаж – це пейзаж думки, душі, історії. Іноді це ще і частина сюжету. Справді, додаю від себе, локальна топографія стає визначальною прикметою сучасного українського письма. Так, поняття «ліричного музею» (М.Епштейн) стає основним змістовим концептом пропису сучасних українських письменників (Є. Пашковський, М.Матіос, С.Процюк, М.Дочинець, В.Лис та ін.): зосередження уваги на «малій» батьківщині – окремому маленькому селищі, а чи хуторі і через рефлексію цього локального простору – усвідомлення глобальних проблем людини і світу.

Наприкінці студії Т.Фостер говорить про те, що не варто навіть найталановитішому читачу чи спеціалісту-філологу гадати, ніби він знає всі коди і правила інтерпретації літературного твору. Необхідно пам'ятати про три аспекти «Великого Читання»:

1. Література – це завжди неповторність.
2. Варто читати те, до чого лежить душа.
3. Читання повинне бути в радість.

Думається насамкінець, що така книга стане в пригоді нам – викладачам-літературознавцям, студентам-філологам, оскільки у невимушеній манері дає можливість легко і просто увійти у світ Слова, зрозуміти його психосемантичну глибину і неоднозначність.

Одержано редакцією – 22.09.17

Прийнято до публікації – 28.09.17